

הסוד של מילת "אנכי"
הכנה לחנוכה \ פרשת תולדות תשפ"ג

1) בראשית (חיי שרה) – פרק כד, פסוק א
וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְד' בָּרַךְ אֶת אֶבְרָהָם בְּכָל.

2) רמב"ן (שם)
 ברך את אברהם בכל בעושר ונכסים וכבוד אורך ימים ובנים וזאת כל חמדת האדם (אבן עזרא) והזכיר הכתוב זה לאמר כי היה שלם בכל לא חסר דבר, זולתי שיראה בנים לבנו שינחלו מעלתו וכבודו, ולכן התאוה לזה...

3) קהלת ד, יב
וְאִם יִתְקַפּוּ הָאָחָד הַשְּׂנֵיִם יַעֲמְדוּ נִגְדוֹ וְהַחוּט הַמְּשֻׁלָּשׁ לֹא בִמְהֵרָה יִנָּתֵק.

4) רש"י (שם)
 ...דָּבַר אַחֵר: מִי שֶׁהוּא תַלְמִיד חָכָם, וּבָנוּ וּבָרַבְּנוּ, שׁוֹב אֵין תּוֹרָה פּוֹסְקֵת מִזְרָעוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, "לֹא יִמּוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זָרַעְךָ וּמִפִּי זָרַע זָרַעְךָ..."

5) שמות (יתרו) – פרק כ, פסוקים א-ג
 וַיְדַבֵּר אֱלֹקִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְאֹמֵר. אֲנֹכִי ד' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֶבְדִּים. לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי.

6) נועם אלימלך - ליקוטי שושנה¹
 ...ועיקר עסק התורה הקדושה צריך להיות לשמה, שעל ידי זה יוכל לבא לדעת את ה' ולהכיר גדולותיו ונפלאותיו ולהדבק עצמו באלקות. וזהו (שמות כ, א - ב)
 "וידבר כו' את כל הדברים לאמר: אנכי כו'", רצה לומר שהשם יתברך ברוך הוא אמר לנו כל הדברים, היינו כל התורה כולה כדי לאמר "אנכי ה' אלקיך", פירוש שעל ידי התורה יהיה יכול לומר אלקותו לנו.

7) פרי צדיק – לחנוכה, אות א (ר' צדוק הכהן מלובלין זי"ע)
 ...והוא עיקר דברי תורה, ששורש כל הדברי תורה הוא מאמר "אנכי ד' אלקיך"...

8) פרי צדיק - פרשת נשא, אות ה (ר' צדוק הכהן מלובלין זי"ע)
 ...ועיקר אחיזת האמונה הוא במדת הכתר² שהוא למעלה מן הדעת, כדאיתא בפתחת אליהו (תיקוני זוהר הקדמה י"ז א) כתר עליון דאיהו כתר מלכות... וכבר דיברנו מזה שהתורה מתחיל באות ב' "בראשית" דהיינו מבחינת ראשית חכמה כתרגום ירושלמי "בראשית" בחוכמא והוא הצמצום הראשון של התגלות העשרה מאמרות כמו שאמרו (ראש השנה דף לב.) "בראשית" נמי מאמר הוא, הגם שלא

¹ וע"ע בנועם אלימלך – פרשת יתרו, וז"ל שם: "וידבר כו' לאמר כו'" (כ, א). דהנה על ידי התורה אדם בא לידי דביקות, וזהו "את כל הדברים לאמר אנכי ד'", הוא הדביקות ואמונה.

² כנגד היו"ט של חנוכה שהיא סוף כל המצות (עם הז' מצות דרבנן), מצוה תר"ך. [מצ"ו]

נאמר בו מפורש "ויאמר" עד בריאת האור, עם כל זה בזה עצמו של בריאת "החושך על פני וגו'" זהו הויה של הצמצום הראשון, אבל הוא הכרה למעלה מן הדעת בחינת חושך שהוא אפיסת השגה, לכן לא נאמר בו "ויאמר". אמנם יש עוד מדריגה למעלה מזה עד שאין שייך בו שום תפיסה אפילו של אפיסת השגה מצד החושך, והיינו בחינת אות א' שלפני האות ב', והיינו בחינת ראשית חכמה יראת ה' כי היראה זו היא הראשית של החכמה, והוא הדרגת אות א' של "אנכי ה' אלקיך" שמתחיל בה עשרת הדברות. וכידוע על זה מהרמב"ן ז"ל שלא נאמר המאמר "אנכי וגו'" בלשון ציווי, כי על האמונה אין שייך ציווי רק שעל ידי הדיבור "אנכי וגו'" הוקבע אמונת אלקות בכללת נפשות ישראל בלי שום חקירה, וטעם רק על ידי התקשרות בשורש למעלה מהטעם ודעת...

(9) היכל הברכה – פרשת ראה (ר' יצחק אייזיק ספרין מקאמרנא זי"ע) [1806-1874]
...ובכהנעה אמיתית לפני השפל מישראל ולב נשבר, בטוח הוא שלא יהיה נדחה מאור פניו, ונקודת "אנכי", נקודת יהודי שבו, יהיה מאיר לו להוליכו בדרך ישר...

(10) מדרש פליאה
"וד' ברך את אברהם בכל" - זה שאמר הכתוב "אנכי ד' אלקיך"

(11) בראשית (לך לך) – פרק טו, פסוק א
אחר הדברים האלה הנה דבר ד' אל-אברהם במחזה לאמר אל-תירא אברהם אנכי מגן לך שְׁכַרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד.

(12) חידושי הרי"ם – פרשת לך לך, עמ' יז (ר' יצחק מאיר אלתר מגור זי"ע)
"ואעשך לגוי גדול וגו'", זה שאומרים אלקי אברהם כו' בך חותמים מגן אברהם, פירוש הברכה מגן אברהם, שלא מצינו ברכה על נס שעבר רק על הנוהג תמיד, אולם השי"ת הבטיח לאברהם אבינו ע"ה כי ישאיר מאתו הנקודה בפנימיות ישראל בניו, ואת הנקודה הזאת לא יקלקל אדם לעולם, ועל הנקודה הזאת השי"ת מגן תמיד, וזהו מגן אברהם...

(13) בראשית (חיי שרה) - פרק כד, פסוקים לג-לד
וישם לפניו לאכל ויאמר לא אכל עד אם דברתי דברי ויאמר דבר. ויאמר עבד אברהם אנכי.

(14) שמע שלמה – פרשת חיי שרה, עמ' יז (ר' שלמה הלוי מקרלין זי"ע הי"ד³) [1732-1792]
ופעם אחת סיפר לי מורי ורבי החסיד מ' צבי הירש אבד"ק מאסט, איך ששמע הוא מפה קדוש הרב הצדיק מ' שלמה מקארלין, בשבת פרשה הנ"ל, ואמר בסעודה שלישית, על פסוק "ויאמר עבד אברהם אנכי" (כד, לד), כי מידתו של אברהם הי' שהי' מחזיר בכל המקומות וצוח "אנכי", היינו שהי' מגלה אלקות, שהוא הפסוק

³ תלמיד של המגיד ממעזריטש ורבי אהרן הגדול מקרלין. לאחר פטירת רבי אהרן מקרלין, מילא את מקומו בהנהגת חסידות קרלין.

ראשון של עשרת הדברות, והודיע לכל שיש אלקי עולם, וכל עבודתו בעולם הזה כל ימי חייו הי' רק זאת, נמצא עבדו נאמן ביתו שהי' רגיל בזה כל היום לשמוע רק טוב, ג"כ הי' מספר תיכף מזה, "ויאמר אליעזר, עבד אברהם, אנכי", שהוא מגלה אלקותו יתב', בכל מקום ובכל עת עכ"ל...

15) בראשית (תולדות) – פרק כה, פסוקים כא-כב

וַיַּעֲתֶר יַצְחָק לְד' לְנֶכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ ד' וַתִּהְיֶה רַבְּקָה אֲשֶׁתוֹ. וַיִּתְרַצְּצוּ הַבָּנִים בְּקַרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֹּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְדָּה לְדָרְשׁ אֶת ד'.
וַיִּתְרַצְּצוּ הַבָּנִים בְּקַרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם כֹּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי וַתִּלְדָּה לְדָרְשׁ אֶת ד'.

16) קול אליהו – פרשת תולדות (הגר"א מוילנא זצ"ל)

יש לפרש על פי דרך רמז על פי מה דאיתא בגמרא בכמה דוכתי (פסחים כב: ב"ק מא: , ועוד) שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת הי' אלקיך תירא (דברים ו, יג) פירש וכו', עד שבא ר' עקיבא ודרש "את הי' אלקיך תירא" לרבות תלמידי חכמים. והנה רש"י ז"ל פירש כאן בשם המדרש (בראשית רבה סג, ו) על הפסוק "ויתרוצצו הבנים בקרבה" כשהיתה עוברת על פתחי ע"ז היה עשו מפרכס לצאת, וכשהיתה עוברת על פתחי שם ועבר היה יעקב רוצה לצאת. והנה רבקה לא היתה יודעת שהם שני עוברים, והיתה סוברת שהוא עובר אחד, א"כ היה מקום להרהר ח"ו שיש שתי רשויות כיון שהוא עובר אחד, ויש שני הפכים בנושא אחד. ועל כן הרהרה "וַתֹּאמֶר אִם כֹּן לָמָּה זֶה אֲנֹכִי", רצה לומר מה שכתוב בעשרת הדברות "אנכי הי' אלקיך" (שמות כ, ב) שהוא נגד מה שאירע לה ברציצה זו, לכן "ותלך לדרוש את ד'", רצה לומר, לדרוש הפסוק "את הי' אלהיך תירא", "ויאמר יהוה לה שני גיים [גוים] בְּבִטְנֶךָ" (כה, כג), אחד צדיק ואחד רשע, ואל יעלה על דעתך כלל שיש ח"ו שתי רשויות.

17) בראשית (תולדות) - פרק כה, פסוקים ל-לב

וַיֹּאמֶר עֲשׂו אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטְנִי נָא מִן הָאֲדָם הָאֲדָם הַזֶּה כִּי עֲנִיף אֲנֹכִי עַל כֹּן קָרָא שְׁמוֹ אֲדָוִם. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכָרָה כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתֶךָ לִי. וַיֹּאמֶר עֲשׂו הֲנִה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לְמוֹת וְלָמָּה זֶה לִי בְּכָרָה.

18) בראשית (תולדות) – פרק כז, פסוק יא

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-רַבְּקָה אִמּוֹ הֵן עֲשׂו אַחִי אִישׁ שָׁעַר וְאֲנֹכִי אִישׁ חֶלֶק.

19) בראשית (תולדות) – פרק כז, פסוק יט

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל-אֲבִיו אֲנֹכִי עֲשׂו בְּכֹרְךָ עֲשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי קוּם-נָא שְׁבָה וְאֶכְלָה מִצִּידֵי בְּעֹבוֹר תִּבְרַכְנִי נְפִשָׁךְ.

20) ישמח ישראל – חנוכה, אות א' (ר' ירחמיאל ישראל יצחק מאלכסנדר זי"ע)

...ואז בימי יון הרשעה הי' עם ישראל בשפל המצב בדרך רע, עד שאמרו להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל (ב"ר ב, ה), היינו שגם החלק אלקי השוכן בקרבם שלחלק הזה אינו נוגע שום פגם, וכמאמרם ז"ל (סנהדרין דף מד.) אעפ"י שחטא ישראל הוא, היינו שהחלק שבקרבו לא חטא, ודור הזה פגמו בחלק

הלז, והרשעים האלה הרגישו זאת אשר המה במצב רע כזה, ולכן באו עליהם למלחמה כדרך טבע עמלק.

21) מסכת שבת דף כא:

מאי חנוכה? דתנו רבנן: בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה.

23) חידושי הרי"ם – חנוכה, עמ' נח (ר' יצחק מאיר אלתר מגור זי"ע)

ולא מצאו אלא פך אחד בלבד, רמז שלעולם נשאר נקודה בישראל אשר הקב"ה מגין עלי', שלא יהי' לה שום מגע נכרי, וע"ז נאמר מגן אברהם, ונאמר "אֲנֹכִי מְגִן לְךָ" (בראשית טו, א), שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו ע"ה שנקרא כהן, כמ"ש "אתה כהן לעולם" (תהלים קי, ד), ונקרא אדם הגדול בענקים⁴.

24) בראשית (וירא) - פרק יח, פסוק כז

וַיַּעַן אַבְרָהָם, וַיֹּאמֶר: הֲיֵנָה נָא הוֹאֵלְתִּי לְדַבֵּר אֶל אֲדֹנָי, וְאֲנֹכִי עֹפָר וָאֶפֶר.

25) אמונת עתיך – פרשת תולדות (ר' משה וואלפסאן שליט"א)

ביומין דחנוכה מתגלה האור הגנוז אשר גנזו הקב"ה בשבעת ימי בראשית שהוא אורו של מלך המשיח. ולפי הידוע דכל דבר הוא בבחי' עול"ם שני"ה נפ"ש, ע"כ כמו שבעולם נמצא אור הגנוז, כך יש בנפש מישראל אור הגנוז. וכשבא חנוכה שהוא הזמן שבו מתגלה האור הגנוז כנ"ל, נעשה כמו"כ בנפש הישראלית שמתגלה האור הגנוז שבה.

⁴ במדרש שמות רבה (כת, א) דרשו רז"ל "האדם גדול בענקים" (יהושע יד, טו) - זה אברהם.